

salla simukka

VANGISTATUD

Soome keelest tõlkinud Kadri Jaanits

Tihti on ahelais parem olla kui vabaduses.

FRANZ KAFKA*

Inimene on neetud olema vaba.

JEAN-PAUL SARTRE**

Ei ole süündinud maailma inimlaps, et olla vaba.

J. W. VON GOETHE***

Vabadus on õigus mitte valetada.

ALBERT CAMUS

Vabadus on suur vangla.

PELLE MILJOONA OY

Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena

oma väärikuselt ja õigustelt.

ÜRO INIMÕIGUSTE ÜLDDEKLARATSIOON

Sittagi.

VEGA NORDSTRÖMI TÄIENDUS EELNEVATELE.

* August Sanga tõlge

** Vivian Bohli tõlge

*** Kersti Merilaasi tõlge

*Meid ei viidud ära pimedal ööl.
Meie käsi ei pandud raudu, meie rabelevaid kehi
ei lohistatud mustadesse autodesse.
Meid viidi ära keset päist päeva,
viisakalt ja rahulikult, ning me ei osanud
isegi vastu panna, sest me ei saanud aru,
mida meiega tehti.*

*Meid oli viiskümmend.
See on meie lugu.
Viis meist jutustab seda, kuigi viiest häälest
ei piisa, et katta kõigi viiekümne
inimese lugu. Aga viis on rohkem
kui ei ühtegi.
See on meie lugu.
Need on meie hääled.
Kuulake neid, et teaksite. Kuulake,
et ei saaks öelda, et te ei teadnud.*

*Kindlasti polnud plaanis, et keegi sureks,
aga nii see läks.
Kindlasti polnud plaanis, et kõik läheks,
nagu läks, aga nii siiski juhtus.
Kuulake. Et midagi sellist ei saaks juhtuda
enam kunagi.*

**KAKSKÜMMEND NELI
TUNDI
ENNE SURMA**

Kaspian vaatab ringi. Neid on kongis viis, nii on kokku lepitud. Mida vähem inimesi plaani üksikasju teab, seda parem. Teised usaldavad neid. Või vähemalt usuvad neisse piisavalt, et ohjad nende kätte anda. Protestihääled on vaibunud, või kui keegi arvabki, et parem oleks asi katki jätta, hoiab ta oma arvamuse enda teada.

Meea, Oliver ja Johannes vahetavad pilke. Kaspian näeb, et nende vahel on midagi juhtunud. Miski kolmiku omavahelistes suhetes on muutunud, aga ta ei oska öelda, mis see on. Ja praegu pole aega sassiläinud inimsuhteid klaarida. Kongi valvekaamera rike tohib kesta kõige rohkem kolm minutit. Kui see venib pikemaks, hakatakse väljaspool kahtlustama. Nad peavad plaani kiiresti läbi arutama.

Kaspian närveldab. Tema käsi tõuseb iga natukese aja tagant põuetaskut kobama. Vega vaatab talle küsivalt otsa. On näha, et Vega tahaks midagi öelda, ent aega pole ka selleks. Kaspiani silmades seevastu on haavatud looma pilk. Kiskja, kes võib teha ükskõik mida. Võib-olla pole kõige targem usaldada talle nii tähtsat ülesannet, aga enam pole neil valikut. Nüüd tuleb lihtsalt järgida märgistusi lennurajal.

Meea hakkab rääkima. Ta hingeldab pisut, aga tema hääl on veenev. Ta räägib kiiresti ja täpselt. Sõnadest joonistub nende silme ette kaart. Johannes pigistab Oliveri kätt.

Edasi räägib Vega. Neile on jäänud kõigest paar minutit. Ta selgitab teistele ainult seda, mida neil on vaja teada, mitte

rohkem. Pole mõtet kulutada väärtuslikke sekundeid millelegi, millest teised niikuinii aru ei saa.

Nad kõik teavad, et plaan on ohtlik. Nad kõik teavad, et väga paljud asjad võivad viltu minna.

On täiesti võimalik, et nad ei saa hakkama. See on isegi tõenäolisem kui edu.

Seda, et kahekümne nelja tunni pärast üks neist surnud on, ei tea keegi.

**KUUS KUUD
ENNE SURMA**

V1
VANG

JOHANNES

Johannes istus auto suletud tagaosas, kus polnud aknaid. Tal oli raske hinnata, kui palju aega oli vahepeal möödunud. Võib-olla viisteist minutit, võib-olla rohkem. Johannesele järele tulnud politseinikud olid konfiskeerinud tema telefoni ja teist kella tal polnud. Johannes püüdis vaadata otse ette, ühte punkti, et iiveldus liiga suureks ei paisuks. Tal läks autos sageli süda pahaks ja selle vastu aitas tegelikult ainult see, kui ta sai sõidusuunas aknast välja vaadata.

Vormirõivais politseinikud, mees ja naine, ei olnud Johannesele äraviimist kuidagi põhjendanud. Nad olid lihtsalt käskinud tal kaasa tulla ja Johannes oli kuuletunud nagu lammas. Kedagi teist sel hetkel kodus polnud. Oli suvevaheaja viimane päev, kool pidi algama homme, teine aasta keskkoolis. Johannes ei osanud öelda, mida ta oli mõelnud, kui politseinikega niisama lihtsalt kaasa läks ega jätnud isegi teadet köögilauale. Võib-olla oli tegu millegi tühisega. Või sellega, et Sitapea oli midagi korda saatnud ja Johannes pidi andma tunnistuse või tegema avalduse või midagi sarnast. Johannese elus oli alati saherdanud murelikke ametnikke nii kaua, kui ta mäletas. Sotsiaaltöötajaid, töötukassa ametnikke ... Inimesi, kes vaatasid teda murelikult ja kahetsevalt, aga ei teinud lõpuks midagi.

Mida kauem kestis sõit tundmatusse sihtpunkti, seda halvemini Johannes end tundis. Nii füüsiliselt kui ka vaimselt. Siin polnud tegu millegi tühise ega pealtnägija tunnistusega. Teda viidi kuhugi ja ta ei teadnud, kuhu või miks.

Johannes lõi rusikaga vastu auto seina ja võpatas valust, mis aitas korraks unustada iivelduse. Ta kirus end mõttes, et polnud saatnud sõnumit Jennale. Ja Oliverile. Kuidas võib inimene selline idioot olla? Korraga oli Johannes kindel, et ühel või teisel moel on kõige taga ikkagi Sitapea. Ta poleks pidanud nii sõnakuulelikult kaasa minema. Ta oleks pidanud vastu hakkama. Ta poleks tohtinud unustada, et süsteemi ei saa kunagi usaldada.

VEGA

Vega valis endale nime, kui ta oli üheksa-aastane. Enne seda oli tal olnud vale nimi, ema ja isa valitud. Varasemal nimel polnud iseenesest midagi viga, aga see polnud lihtsalt tema oma. Vale nimi oli olnud nagu pigistav ja kõditav villane kampsun või lakkamatult hõõruvad kingad.

Isa oli lugenud talle Philip Pullmani „Kuldset kompassi“. See oli olnud nende traditsioon kuni päris viimase ajani, ühised hetked raamatuga, kuigi Vega oli juba nelja-aastaselt ise lugema õppinud. Raamatus oli tüdruk nimega Lyra ja see nimi köitis Vega tähelepanu. Ta oli küsinud, kust see nimi tuleb, ning isa oli jutustanud Lüüra tähtkujust ja selle hele-daimast tähest Veegast.

Ta oli kohe teadnud. See oli tema nimi. Tema sees oleks otsekui süttinud ere täht. Ta oli sosistanud nime vaikselt enne uinumist ja see oli tulnud tema sisse, tema ümber, saanud tema omaks. Ta oli hoidnud nime enda teada terve nädala, enne kui rääkis isale ja emale. Vanemad olid natuke aega imestanud, aga mitte kaua. Vega oli jätkuvalt tänulik selle eest, kui kiiresti nad olid hakanud teda õige nimega kutsuma. Vegale meeldis, et tema nimekaimust täht oli just selline. Veega valgus oli sinakas ja täht oli Päikesest märgatavalt suurem. Tuhandete aastate pärast saaks sellest Põhjanela asemel maakera uus poolustäht, kui Maa telje nihkumine liigutaks põhjanaba taevas. Kõige rohkem meeldis Vegale siiski see, et Soomes oli täht tsirkumpolaarne ehk alati horisondi

kohal. Ta soovis, et saaks ise ka samasugune olla. Alati horisondi kohal.

Vega oli harjunud, et tema nimi põhjustas aeg-ajalt kõhatusi ja võõrastust. Ta oli harjunud, et kogu tema olemus ja eluviis äratasid võõrastust, milles nimel oli ainult väike osa. „Kas sa oled siis mingi vegan ka või?“ oli kõige tavalisem küsimus. „Olen,“ vastas ta rahulikult. „Oled sa siis tüdruk või poiss?“ See oli teine tavaline küsimus. „Ei ole,“ ütles Vega.

Ära anna teistele kunagi relvi, millega nad võivad sulle haiget teha.

Aga ära ka kunagi, mitte kunagi, ole ebaaus enda vastu.

Nüüd silmitses Vega neljainimese kongi, kus ta pidi elama teadmata pikkusega aja. Ta kuulas kaugemalt kostvaid kaootilisi hääli. Need põrkusid seintelt tagasi ja täitsid kogu õhuruumi. Vega oli läinud oma kongi otsima kohe, kui ukсед nende taga lukustusid. Teised (Vega oli kiiresti üle lugenud, et neid oli kokku viiskümmend) olid jäänud eesruumi karjuma, protesteerima, uksi taguma. Vega teadis, et protesteerimisel ei ole mõtet. Ta oli seda teadnud sellest hetkest peale, kui musta riietunud politseinikud olid ta kodust kaasa viinud ja vanemad ei saanud midagi teha, kuigi püüdsid neid takistada. See oli paratamatus.

Kui auto akendeta tagaosas oli Vega randmele klõpsatud nutikella meenutav seade, polnud ta esitanud asjatuid küsimusi. Ta oli mõistnud, et vastuseid ei saaks ta niikui nii. Seadme ekraanil helendas „V1: 27, 8“. Kui auto peatus ja Vega välja talutati, oli ta aru saanud, et teda ootab vangla.

Miks?

See selgub kindlasti hiljem. Vegale tuli pähe päris mitu põhjust. Oma seitsmeteistkümne eluaasta jooksul polnud ta alati olnud sõnakuulelik. Kui ta nägi teisi, omavanuseid, hämmastunud, vihaseid, solvunud noori, mõistis ta, et see pole tavaline vanglakaristus.

Koodi randmeseadmeline polnud kuigi raske avada. „V1“ tähendas ilmselt vanglat, „27“ oli tema number. Nii et „8“ pidi tähistama kongi. Polnud just tuumafüüsika. Vega oli kindel, et tulgu mis tuleb, ta saab tänu oma mõistusele ja otsustusvõimele hakkama. Ta oli ere, külmalt särav täht.

Varsti pidid kohale jõudma ka teised kaheksanda kongi asukad. Vega tõusis kikivarvule ja püüdis väikesest aknast välja vaadata. See ei õnnestunud. Ta ronis ühele ülemistest naridest ning nägi vangla hoovi, müüri ja kitsast riba sinist taevast.

Ülemine voodi on tema oma. Ta peab olema horisondi kohal.

HÄÄL KÕLARITEST

„Metsäjoki vangla elanikud! Kuulake hoolega. Mida kiiremini ja täpsemalt te järgneva teate meelde jätate, seda lihtsam teil on. Niisiis, olge tasa, kesken-
duge ja jätke iga sõna meelde. Sama info on kongides olemas ka kirjalikult, aga on ebatõenäoline, et kõik teist seda lugeda jaksavad.

Te olete nüüd vanglas. Teid peetakse kinni, sest on kindlad põhjused eel-
dada, et te kõik sooritate ühel hetkel kuriteo, millele peab järgnema karis-
tus. Te ei ole neid kuritegusid veel sooritanud, aga tõenäosusarvutused näi-
tavatavad, et te teete seda. Te olete siin sellepärast, et praegu on viimane aeg
meelt parandada. Teie elu võib veel võtta teise pöörde. Kui te suudate enne
oma kaheksateistkümnendat sünnipäeva tulevase kuriteo üles tunnistada ja
kahetseda, vabanete vanglast. Kui ei, jääte karistust kandma.

Teid on valitud tuhandete hulgast välja programmi jaoks, mis kannab peal-
kirja „Lunastus enne kuritegu“. Kuritegevuse ennetamine on väga tähtis
kogu ühiskonnale. Teil on nüüd võimalus näidata, et inimene on võimeline
muutuma enne otsustavat murdepunkti. Palju õnne!

Metsäjoki vangla on täielikult automatiseeritud asutus, kus puudub igasu-
gune väljaspoolne personal. Te hoolitsete ise kõige vajaliku eest toiduval-
mistamisest koristamise ja pesupesemiseni. Teid jälgitakse kaamerate kaudu
ööpäev läbi. Kongide uksed sulguvad öhtul kell 22 ja avanevad hommikul
kell 7. Kui te selleks ajaks oma kongis pole, peate magama koridoris. See
pole soovitatav.

Te olete siin täiesti kaitstud ning mitte miski ega mitte keegi saa teile viga
teha, kui te järgite reegleid. Iga väiksemagi rikkumise eest karistatakse siiski

elektrilöögiga, mis on ohutu, aga väga ebameeldiv. Seadmed teie randmetel on ühtlasi läbipääsukaardid ja elektrilöökide vahendajad.

Kõigil teil on seadmes oma ID-number ja kongi number. Kongikohti vahe-
tada on keelatud, see on karistatav korrariikumine. Nimekirja teistest rik-
kumistest ja keelatud tegevustest leiate kongidest. Kui kaamerad avastavad
mõne muu korrariikumisena tõlgendatava tegevuse, järgneb viivitamatu
karistus ka siis, kui tegevus pole keelatud tegevuste nimekirjas. Reegleid täi-
tes väldite karistusi.

Randmeseade mõõdab pidevalt teie elulisi näitajaid ja kui ilmneb haigus,
saadetakse teile vajalikud ravimid või, tõsiste juhtumite puhul, viiakse haig-
lasse. Need, kes vajavad pidevat ravi, saavad oma ravimidoosi regulaarselt.
Haigust teeselda pole mõtet, sest seadet ei saa petta. Enese meelega vigas-
tamine on tehtud samahästi kui võimatuks ja ka sellele järgneb karistus.

Peale elektrilöögi kasutatakse ka isolatsiooni. Parem on mitte proovida,
mida selle ärateenimiseks tegema peab.

Telefonid jäeti teile alles, aga võtke arvesse, et neid ei saa kasutada helista-
miseks ega sõnumite saatmiseks, ka netiühendus puudub. See kõik on teie
enda huvides. Mida vähem te välismaailmaga ühenduses olete, seda pare-
mini suudate keskenduda oma siinviibimise põhjusele.

Vangla keskosas asub helikindel ülestunnistamisruum, kuhu saab siseneda
üks inimene korraga. Selles ruumis saab üles tunnistada kuriteo, mille te
tulevikus sooritaksite. Kui ülestunnistus läheb täppi ja kahetsus on siiras,
olete oma kuriteo lunastanud ja pääsete vabaks. See juhtub seda kiiremini,
mida täpsemalt te eeskirju täidate ja endasse süvenete.

Te viibite küll vanglas, aga siin veedetud aega võib võtta ka kui sisekaemuse
kursust või võimalust rahulikus keskkonnas iseennast tundma õppida. Kasu-
tage oma päevi hästi ja pidage meeles: see kõik on teie enda huvides.“

MEEA

Lärm oli hetkeks lakanud, sest kõik jäid teadaannet kuulama. Kui see lõppes, puhkes möll uuesti.

„Te ei saa meid siin kinni hoida! See on inimõiguste rikkumine!“

„Kui need kuradi ukсед kohe lahti ei lähe, peksan kõik segi!“

„AAAPPIIIII!!!“

Meea läks teistest natuke kaugemale. Ta oli elu jooksul osa võtnud nii paljudest meelevaldustest, et teadis, mis võib juhtuda. Osa seltskonnast küttis end tavaliselt liiga üles ja massihüsteeria vedas sageli kaasa needki, kes olid üldiselt rahumeelsed. Meea oli seda omal nahal tunda saanud. Ta oli mõnikord karjunud koos rahvahulgaga täiest kõrist hüüdlauseid, mis, kui ta oleks neid omaette kuuldavale toonud, oleksid tundunud liiga provokatiivsed või dramaatilised. Ta teadis ka, et sellistes olukordades leidis neid, kes nautisid kokkupõrgetesse või isegi kähmlustesse sattumist.

Meea ootas, et kõlaritest tuleks uus teadaanne, mis ütleks, et nad on varjatud kaameras. Või mingi muu vingerpussi ohvrid. See ei saanud ju võimalik olla, mitte õigusriigis nagu Soome. Mitte kedagi ei saa karistada kuriteo eest, mida ta pole teinud.

Viis või kuus noort tormasid kogu jõuga uste poole. Korraga hakkasid nad tõmblema ja randmest kinni hoides valust karjuma või oigama. Ilmselt olid nad saanud elektrilöögi.

Kuigi teadaandes oli väidetud, et need on ohutud, ajasid noorte valust vändunud näod hirmu peale. Paanika hakkas piki selgroogu üles mõtete poole ronima. Mis siis, kui see kõik on päriselt?

Meea vaatas teisi ja püüdis ette kujutada, missugused nad võiksid olla. Kõik paistsid olevat umbes temavanused, 16–17aastased. Poisse oli natuke rohkem kui tüdrukuid. Rassiliste tundemärkidega silmatorkavaid noori oli umbes kümmekond. Üks viiendik. Mõni rassist oleks kindlasti vihase võidurõõmuga kuulutanud: „Näete nüüd ise! Kõik nad on kurjategijad!“ Seesama rassist oleks tõenäoliselt vandanud mööda neist heledapäistest ja sinisilmsetest mehehakatistest, kelle paljaks aetud pead ja kaelas rippuvad vapilõvid rääkisid iseenda eest.

Keegi neist ei näinud Meea arvates siiski lausa kurjategija moodi välja. Või kust ta õigupoolest teadis, kuidas kurjategijad välja näevad. Ilmselt kujutas ta ette kühnus selja ja silmile tõmmatud kapuutsidega tüüpe, keda võis mõnikord näha fotodel kohtuprotsessidest. Meea polnud kunagi varem vanglas käinud. Ta isegi ei tundnud kedagi, kes oleks vangis olnud. Ta oli elanud elu, mida võiks nimetada kaitstuks.

Meea ei saanud aru, miks ta siin oli. Ta oli alati olnud korralik ja kohusetundlik, eeskujulik õpilane, õpilaskogu eesistuja, hea ja hoolitsev vanem õde. Põrgusse, isegi neitsi! Kui seda tänapäeval just kuriteoks ei loetud. „Meea Niemi-maa on süüdi selles, et on 17aastasena ikka veel süütu, sest pole kunagi kellegagi käinud ega isegi suudelnud.“

Tema vanemad lapsendasid ta Hiinast, kui tüdruk oli aastane. Nad olid enne seda püüdnud aastaid last saada, aga kui